

Олександр ПЕТРЕНКО

ЦЕХОВІ СТАТУТИ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Цехове ремесло в містах Брацлавського і Подільського воєводств ХVІІІ ст. малодосліджене¹ через бідність відповідних джерел². Особливо далася взнаки майже повна втрата актових судово-адміністративних книг ХVІІІ ст. під час Другої світової війни. Певне розширення джерельної бази зазначеної тематики стало можливим завдяки ретельному опрацюванню актових книг та матеріалів окремих судових проваджень земських судів³ та магістратів Подільської губернії першої третини ХІХ ст.,

¹ Діяльність цехів в Україні ґрунтовно опрацював у своїй монографії Петро Клименко. На основі аналізу статутів та цехових книг автор дослідив організаційне становище цехів на Правобережній і Лівобережній Україні. Він, однак, користувався документами цехів лише великих, здебільшого державних міст — Києва, Кам'яця-Подільського, Летичева, Полтави та ін. (Клименко П. В. Цехи в Україні.— К., 1929.— Т. 1.— Вип. 1.— ХС + 199 с.). Діяльність цехів простежується і в працях Олексія Барановича стосовно м. Старого Костянтинова, та цехові статути залишилися поза його увагою (Баранович О. Панське місто за часів Польської держави (Старий Костянтинів) // Записки історико-філологічного відділу.— К., 1928.— Кн. ХVІІ.— С. 1—63; його ж. Упадок города Речи Посполитой // Вопросы истории.— 1947.— № 8.— С. 30—49). Юхим Сіцінський описав релікти цехової організації в містах і містечках Подільської губернії Кам'яці-Подільському, Меджибожі, Сатанові, Балті, Янові, Хмільнику, Дунаївцях, Миколаєві, Шаргороді, Могилеві, Браїлові, Теплику, Зінькові, які подекуди на той час ще існували або порівняно недавно зникли. Водночас він опублікував цехові статути Кам'яця-Подільського (6), Меджибожа (5), Сатанова (4), в тому числі й ХVІІІ ст. (Матеріали для історії цехов в Подоліи / Протоіерея Е. Сецинського // Труды Подольского церковного историко-археологического общества.— Каменец-Подольский, 1904.— Вып. 10.— С. 417—494). Частково дослідили історію цехового устрою королівських міст Вінниці й Брацлава Валентин Отамановський та Віктор Якубович (Отамановський В. Вінниця. Історичний нарис.— Вінниця, 1964; Якубович В. Матеріали для історії Брацлавського староства. Мещане и селяне Брацлавского староства в борьбе с польскою старостинскою властью за свободу и земельную собственность в ХVІ—ХІХ вв. // Труды Подольского историко-археологического общества.— Каменец-Подольский, 1911.— Вып. 11.— С. 1—263).

² Крім зазначених цехових статутів Подільського воєводства, видано сім статутних документів цехів приватновласницьких міст (містечок) Брацлавщини — привілей князя Александра Любомирського шевському цехові м. Юзефграда (Балти) 1777 р. (Архив Юго-Западной России.— К., 1869.— Ч. V.— Т. 1.— С. 438—439), чотири статути цехів м. Браїлова (Петренко О. Цехові статути м. Браїлова Брацлавського воєводства ХVІІІ століття // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2015.— Т. ССLXVІІІ.— С. 209—218), статути шевсько-римарського і кравецько-кушнірського цехів містечка Томашполя (Цехова книга містечка Томашполя ХVІІІ — початку ХІХ ст. / Підгот. до друку О. Петренко.— Вінниця, 2020.— С. 214—223).

³ Діяльність земських судів на Правобережній Україні відновлено указом Павла І з 1797 р. Вони діяли на підставі старого польсько-литовського цивільного законодавства й були відкриті у кожному повітовому центрі згідно з новим адміністративно-територіальним

фонди яких зберігаються в Державному архіві Вінницької області (далі — ДАВіО) й Державному архіві Хмельницької області (далі — ДАХМО). Зокрема, виявлено цехові статути („привілеї“, „права“) таких приватних міст та містечок Східного Поділля: Браїлова, М'ястківки, Томашполя, Старої та Нової Мурафи, Чечельника, Чернівців, Уладівки і Могилева⁴. Наводимо дев'ять із них. Не враховані раніше опубліковані чотири статути міста Браїлова і два статути містечка Томашполя. Документи, що публікуються, — це засвідчені копії з оригіналів або копії з копій. Географія документів — суміжна територія Брацлавського й Подільського воєводств, яка після приєднання краю до Російської імперії наприкінці XVIII ст. й утворення Подільської губернії увійшла до її повітів: Вінницького, Могилів-Подільського, Ямпільського і Ольгопільського. Хронологія — 1730—1802 рр. Фактичний статус міста як значного центру торгівлі й ремесла з перелічених поселень мав хіба що Могилів, інші поселення були містечками.

Зміст статутів. Дідичі (або уповноважені ними особи) як надавачі прав зазначають, що хочуть мати й покращити у поселеннях звичаї і відносини, притаманні кожному місту (Могилів, Уладівка, Чечельник), які були порушені (М'ястківка). Які саме події призвели до порушення, не деталізується, але й без того зрозуміло, що мова йде про розрухи, пов'язані з козацькими війнами, татарськими нападами, турецьким володарюванням на Поділлі й згонами населення з Правобережної України, що їх здійснювала Москва, які призвели до цілковитого спустошення краю. Час надання привілеїв припадає на період активних колонізаційних процесів на півдні Правобережжя, а головне їх призначення полягало у запровадженні умов проживання в міських поселеннях, які б приваблювали людей до осідання у них. Це підтверджує привілей шевському цехові м. Могилева, у якому прибулим до міста людям гарантується п'ять років слободи.

Цехову управу має здійснювати цехмістр, якого товариство обирає за загальною згодою й в усьому має підкорятися його розпорядженням. В окремих статутах вписана норма про те, що вибір товариства має бути підтверджений замковою чи двірською зверхністю (Могилів, Уладівка). Термін повноважень цехмістра не встановлено, за винятком статуту вірменського сап'яницького цеху, про що далі. Цехмістер зобов'язаний стежити, щоб прийшли до міста ремісники без цехової згоди не працювали, й котрий би братчик хотів записати в науку ремесла хлопця, то повинен дати по одному оку воску на костел і на церкву, 2 злоті в цехову скриньку, 18 грошів цехмістрові. Цехова скринька повинна бути у старшого цехмістра, а ключ — у молодшого. Внески братерські й видатки робляться на сходці не рідше одного разу на квартал (М'ястківка). По закінченні служби (навчання) котрий би майстер хотів „визволити“ свого хлопця (провести іспит, який полягав у представленні власноручного виробу учня), то має дати в цехову скриньку 6 злотих, а цех почастиувати (Уладівка). Мурафський статут 1755 р. розрізняє навчання учня у майстра за

поділом (Петренко О. С. Актові книги повітових (земських) судів Східного Поділля (1797—1840 рр.): зміст, стан збереження, значення та перспективи вивчення // Архіви України (Київ).— 2012.— № 1.— С. 78—110).

⁴ Петренко О. С. Цеховий устрій приватних міст та містечок Східного Поділля // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.— К., 2001.— Вип. II.— С. 127—136.

гроші й за службу. Ті ж ремісники, які фактично працюють, але не мають „визвілки“, повинні „визволитися“. Челядник або прийшлий зі сторони, який хоче вступити на науку, повинен заплатити у схожих пропорціях, почастивати цех і певний період служити молодшим. Майстри ж не повинні приймати на роботу челядника зі сторони, поки за згоди цехмістра не заплатить вступного йому і в цехову скриньку. Цехмістер судить усі справи, крім кривавих і злодійських, які належать до замкової (двірської) зверхности або магістрату (Нова Мурафа).

Усі цехові братчики зобов'язані під час урочистих свят стояти в церкві чи костелі на службі зі своїми свічками (Могилів), на похоронній процесії — з хоругвою, ярмом, марами* (Стара й Нова Мурафа). Для безпеки міста кожен повинен мати рушницю, порох і кулі (М'ястківка). Якби когось за злочин віддали на тортури або на страту, то під час виконання усі повинні бути присутніми, а вартувати не повинні, хіба щоб того вимагала нагла потреба (М'ястківка). За одруження сина або за видання заміж дочки братчик повинен почастивати цех і заплатити відступне (М'ястківка).

Під час ярмарків цеховикам дозволяли збирати штихове** від сторонніх ремісників, які торгуватимуть відповідними виробами (Могилів, М'ястківка). Ремісники ж, що мешкають по селах, належних до містечка, вважаються також членами цеху й повинні давати річний внесок готівкою і воском (Уладівка, М'ястківка). Євреї-ремісники, які живуть у містечку і займаються тим самим ремеслом, повинні давати на костел по три фунти воску (Чечельник). Цеховики не повинні притягатися до жодних повинностей і відробітків, окрім шарварків (Могилів), однак мають заплатити за користування земельним наділом чинш, визначений інвентарем (Уладівка). Цеховим братчикам дозволяється під час двох великих свят святого Миколая сичення*** меду, варіння пива і викурювання двох спустів горілки (Могилів).

Статус міщан-ремісників у статутах визначено таким чином, що він набувається після виконання певних процесуальних дій, оплати грошових сум, успішного складання іспиту (визвілки) і є персональним. Корпорація ремісників на певній території отримує протекціоністські права й відгороджується від вільної конкуренції шляхом накладення мит і зборів на вироби сторонніх ремісників, які приїжджають на торги до міста (містечка). Внутрішньо-корпоративні відносини ретельно регламентовані, а запорукою моральної чистоти членів корпорації є їхній тісний зв'язок із церквою. Цікаво, що статут шевського цеху міст Старої і Нової Мурафи забороняє братчикам робити видатки на церкву. Водночас цехові статuti закладають основу для моральної деградації членів корпорацій, пов'язаної з пияцтвом, оскільки вступ учнів у науку й „визволення“ з науки й запис у майстри передбачали частування братчиків алкогольними напоями. Дідич до того мав суто фіскальний інтерес, бо алкоголь купували в його монополії у місцевого шинкаря. Однак з часом це призводило до пияцтва і спустошення цехової скриньки з цією метою (Стара і Нова Мурафа).

* Мари — ноші для перенесення мерців.

** Штихове — ярмарковий збір зі сторонніх ремісників, походить від слова „sztych“ — одне пробиття голкою тканини або шкіри під час шиття.

*** Сичення — виготовлення алкогольного напою з меду.

Порівняння цехових статутів 30-х—50-х років XVIII ст. з більш пізніми показує, що останні значно більше регламентують діяльність цехів з боку власників маєтків та обмежують свободи їх членів. Так, у статуті шевського цеху Чечельника (1784) число цеховиків обмежується 20 господарями, причому, якщо цех схоче прийняти до свого кола когось зі сторони, то повинен одного господаря виписати з цеху і перевести на панщину; хлопець, який „визволяється“, повинен заплатити до панського скарбу 6 злотих; цеховики мають платити генеральний чинш відповідно до розміру земельного наділу, відробляти шарварки, двірські даремщини*, відбувати нічну сторожу в місті. Схожі положення містять і постанови А. Будзинського шевському й ткацькому цехам м. Нової Мурафи 1802 р.

На особливу увагу заслуговує привілей Ф. С. Потоцького „національному“ вірменському сап'яницькому цехові м. Могилева-над-Дністром від 4 травня 1745 р. В преамбулі зазначено, що він написаний на основі львівського привілею 1620 р.⁵, затвердженого королем Яном Казимиром 1667 р., а згодом прийнятого за взірць для різних міст Корони. Уклали документ троє почесних господарів вірменської громади Могилева: Мануг Доникевич, Аведик Богданович та Гжегож Гетроні 25 квітня, а 4 травня його затвердив дідич. Привілей відзначає, що цехове братство встановлюється на честь святого Георгія — просвітителя і патріарха Вірменії. Регламентування вступу учня в науку ремесла передбачає надто багато різних умовностей: „Учень, представлений майстром братським старостам і погоджений, з ними йде у костел, сповідається і, стоячи на колінах перед вівтарем святого Георгія, вписується у реєстр імен братських рукою ксьондза-настоятеля, віддавши одну гривню вписного до братства, а ремесла має вчитися у свого майстра впродовж трьох років без будь-якої іншої для себе нагороди, крім, як від вичинки кожної копи майстрових шкур собі візьме дві, а по закінченні трьох років вписується в підмайстри“. Підмайстер має відробити у свого майстра один рік за домовлену плату. Охочий записатися у майстри повинен пред'явити цеху письмове свідоцтво про своє добре походження, тобто цеховим братчиком не міг стати чоловік, народжений поза шлюбом. Інші обов'язкові умови при вступі у майстри: пред'явити письмовий документ про здобуття науки, прийняти міське право, сплатити у цехову скриньку вступне. По вступі у майстри впродовж року і шести місяців новачок не повинен засідати з братством, а лише прислужувати старшим. Статут дає визначення того, що означає бути майстром: уміти всякий матеріал пристосовувати, виправляти замші, сап'яни, юхти, кордобани, виробляти підшви, мешти**, папуці, черевики жовті, червоні й інші товари, що належать до сап'яницького ремесла, мати власний належний верстат і табахарню.

Право встановлює внутрішній цеховий суд, а також забороняє будь-кому іншому, крім братчиків вірменського сап'яницького цеху, шити сап'янові вироби під страхом конфіскації. Цехове братство не підлягає замковій та економічній адміністрації. Цехові суми можуть витратитися ли-

* Даремщини — відробіткові повинності селян, які не враховували у панщину.

⁵ Львівський привілей 1620 р. насправді значно відрізняється (див.: Економічні привілеї міста Львова XV—XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упоряд. М. Кап'яль.— Львів, 2013.— С. 286—293).

** Напівчеревики.

ше на позички братчикам (під 8 відсотків річних) і на „хвалу Бога“, на оздоблення могилівського вірменського костелу. Чотири рази на рік цех повинен оплачувати Літургії, а як прийде до змоги — то по дві Літургії щотижня — одну за живих, другу — за померлих братчиків. Детально розписано, які, коли і скільки разів братчики повинні читати молитви, зокрема й за процвітання і поширення католицької релігії і за знищення „схизми та ересі“. Кожен братчик повинен щороку дати на костел по 1 золотому і мати власні свічки, з якими має ходити на Літургію і цехові похорони. У костелі цех матиме власну скриню з начинням, потрібним для служб. У разі смерті незаможного братчика цех зобов'язаний його належно поховати.

Цей привілей має низку принципових відмінностей від інших. По-перше, він складений самими членами вірменської громади і представлений на затвердження дідичу. Тут маємо аналогію з королівськими містами, мешканці яких користувалися маґдебурзьким правом і були особисто вільними. Крім того, привілей засвідчує, що цех повністю незалежний від панської економії, а справа виборів цехмістрів і суду винятково його внутрішня прерогатива. По-друге, за цехом застерігається повна монополія на виробництво і збут сап'янових виробів у Могилеві з правом конфіскації в порушника. Для дотримання цієї монополії економія дідича зобов'язана чинити „екзекуцію“.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

24 лютого 1730 р. Могилів.— Право (статут) графа Станіслава Потоцького цехові шевців міста Могилева

Oblata prawa, od j[asnie] w[ielmożnych] Potockich cechowi kunsztu szewskiego mohylowskiego danego.

Roku tysiąc ósmset drugiego miesiąca julii ósmego dnia.

Przed urzędem y aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Jampolskiego gubernii Podolskiej y przede mną, Antonim Żerebeckim, archiwistą, ¹-protunc⁻¹ susceptantem ziemskim powiatu tegoż, stawiać się osobiście, ur[odzony] Xawery Biskupski te prawo, od j[asnie] w[ielmożnego] Stanisława Potockiego, wojewody bełskiego etc., dóbr miasta Mohylowa dziedzica, cechowi kunsztu szewskiego, w mieście Mohylowie znajdującego się, dane y przez j[asnie] w[ielmożnego] Stanisława y innych Potockich aprobowane, do xiąg niniejszych ziemskich powiatu Jampolskiego z przyłączeniem papieru ceny kopijek trzydziestu w oblatę podał w tej istocie:

Stanisław na Złotym Potoku, Tartakowie, Brahiłowie, Husiatynie, Humaniu, Mohylowie Potocki, wojewoda bełski, opaliński, [h]rubieszowski etc. starosta. Wiadomo czynie // komu o tym wiedzieć będzie należało, iż chcąc mieć w jak najlepszym porządku miasto Mohylów y przyprowadzić do jako najlepszej perfekcji, tak w przymnożeniu chwały Boskiej, jako przysposo-

bieniu tym więcej ludzi, przy afektacji mieszczan mohylofskich cech kunsztu szewskiego postanawiam, pozwalając, aby ciż rzemieś[li]nicy cechmistrza jako najspodobniejszego y we wszystkim dobrze rządzącego się za wiadomością zamkową y innych braciszczków przez elekcję, porządek dobry w zapisach y wyzwoleniach rzemiosła swego prowadzącego, obrali y postanowili, najprzód w służeniu P[anu] Bogu y wysławienia chwały Jego mieli w cerkwi, kiedy kościoła nie masz, podczas świąt uroczystych przy odprawieniu mszy świętej jako najuczciwiej z świecami asystowali, podczas procesyj służyli, także na inszych potrzebach, jako to pogrzebach, posłuszne byli, na które expensa, jako to woski, aby mieli suffycyencję² co dwie niedzieli podskarbowie czyli tytorowie postanowienie od braciszczków po groszy dwa y innych według przepomożenia, tudzież od cudzych, kiedy trafi się kramarz a nie tego kunsztu, z butami, powinien // będzie dać sztychowego po groszu od pary butów, jednak to się dokłada, żeby nie na inszą potrzebę przebirali, tylko ku chwale Boskiej obracając. Którym podczas dwóch prazników Ś[więtego] Mikołaja pozwala się wolne sycenie miodu, warzenie piwa y wykurzenie dwóch spustów gorzałki, odbywszy co do arędy należy, jednak ten trunek nie więcej tylko trzy dni trwać mógł y co za te zbierzą, aby na chwałę y porządek cechowy obrócili. Uwalniam przy tym rzemieś[li]ników, w spomnionym cechu będących, od wszelkich robocizn, zażyneków, zaorków, tłów y jakokolwiek nazwanych robocizn, aby tylko do szarwarku pociągani byli. Od stróży wolnymi czynić, chyba w miejskich potrzebach. Podatków innych tylko Rzeczy Pospolitej y czynsz, do dworu postanowiony, według przemożenia odbywali na dworską potrzebę robić będą powinni, jako szkur y butów robienia. Zaleca się przy tym panom cechmistrzom, aby jako najwięcej ludzi mieszczan rzemieś[li]ników do miasta Mohyłowa sprowadzili, a ponieważ w reperacji cerkiew święta podupadła, tedy dla ozdoby miasta o najlepszą // dla chwały Boskiej starali się reperacją, w potrzebach według chęci y powinności chrześci[li]jańskiej przykładni byli, zalecam jako najpilniej. Na co się przy zwykłej pieczęci mojej ręką własną podpisuję. Działo się w Mohyłowiu dnia dwudziestego czwartego lutego roku tysiąc siedmset trzydziestego. Przychodzącym ludziom do Mohyłowa pozwala się slobody na lat pięć. Stanisław Potocki, w[o]jewoda b[e]łski, s[ta]rosta h[rubieszowski]. ³-(*L[ocus] s[igilli] in cera rubra*)³. Aprobuję stryja y dobrodzieja mego prawo te pod Mohyłowem szóstego czerwca roku tysiąc siedmset trzydziestego piątego. A. Potocki⁴, s. b. r. Aprobuję te prawo dnia dziewiątego augusta tysiąc siedmset siedmdziesiąt czwartego. Stanisław Potocki, ch[oraży] w[ielki] k[oronny]. Po wpisaniu którego prawa co do słowa w xiągę oryginał, onego podający, na powrót odebrał.

ДАВіО, ф. 477, оп. 1, спр. 13, арк. 413 зв.—415. Засвідчена копія.

¹- ¹ На той час. ² Пожиток, достаток. ³- ³ Місце печатки на червоному сургучеві.
⁴ Йдеться про Антонія Потоцького (помер близько 1782 р.), офіцера, сина Міхала Потоцького, небожа Станіслава Владислава Потоцького, белзького воєводи.

№ 2

25 квітня 1745 р. Могилів.— Статут вірменського сап'яницького цеху міста Могилева, що його затвердив Францишек Салезій Потоцький 14 травня 1745 р.

Oblata extractu prawa na ustanowienie cechu safianickiego, przez jaśnie wielmożnych Potockich nacji ormiańskiej, w Mohylowie osiadłej, nadanego.

Przed xięgami ziemskimi powiatu Mohylowskiego, stanowszy osobiście, sławetny Kajetan Topał extrakt prawa na ustanowienie cechu safianickiego, przez jaśnie wielmożnych Potockich nacji ormiańskiej, w Mohylowie osiadłej, nadanego, a z akt latyczówskich autentycznie wydany, do akt niniejszych w sposób oblaty podał w osnowie następującej.

¹-*Actum in castro laticoviensi feria tertia post die vigesima septima mensis maii anno Domini millesimo septingentesimo octuagesimo tertio.*¹

²-*Ad officium acta[ue] praesentia cast[rensia] capit[anealia] Lat[ico-viensia] personaliter veniens generosus Gregorius Szyszkowski obtulit officio praesenti et ad acticandum porrexit articulos ordinis Saffianicki dicti Leopoli in anno millesimo sexcentesimo vigesimo constitut[o]s ac per incollas oppidi Mohylów in anno millesimo septingentesimo quadragesimo quinto die vigesima quinta aprilis susceptos manibus earundem incollarum subscriptos ac per Illustrem M[agnificum] Franciscum Salezium Potocki approbatos sigillo[ue] communitos in post per Illustrem M[agnificum] Stanislaum Potocki, palatinum ad praesens Russiae et heredem oppidi Mohylów confirmat[o]s intra contentos tenoris sequentis. In Nomine Domini*².

Artykuły bractwa safianickiego nacji ormiańskiej, od pierwszych w Koronie Polskiej swoich antenatów, osiadłych w stołecznym mieście Lwowie, urzędownie w roku Pańskiego³ tysiąc sześćset dwudziestym ułożone a od Najjaśniejszego Jana Kazimierza, Króla Polskiego, w roku Pańskim tysiąc sześćset sześćdziesiątym siódmym autentycznie konfirmowane y potym po miastach dziedzicznych od różnych panów w Polsce akceptowane, są te. Artykuł pierwszy. Aby Bóg sprawiedliwemu z rzemiosła tego dorobkowi błogosławił, te bractwo safianickie wszędzie funduje się pod tytułem Świętego Grzegorza Illuminatora y Patriarchi Ormenii. Artykuł drugi. Uczeń, od majstra swego prezentowany starostom brackim y akceptowany, z onemi idzie do kościoła, spowiada się, komunikuje y klęczący przed ołtarzem Świętego Grzegorza, wpisuje się w katalog imion brackich ręką xiędza promotora, oddawszy grzywnę jedną do bractwa wpisanego, a kunsztu u majstra swego ma się uczyć przez lat trzy bez żadnej sobie innej nadgrody, prócz przy każdej kopie majsterskiej wyprawienia sobie szkurek swoich dwie, a po wyjściu lat trzech // wpisuje się za czeladnika. Artykuł trzeci. Czelnik, gdy mu bractwo lata przyzna, u tegoż majstra swego stanawia się na umowione myto do warstatu na rok jeden pod wino założoną dwadzieścia grzywien na majstra, któryby go odmówił, a po wyjściu roku wolne ma postanowienie za opowiedzią bracką z każdym majstrem, a któryby odstąpił majstra swego przed jarmarkiem na niedziel cztery, taki nie ma więcej robić w mieście, sobie jednak na warstacie robić nie może póty, aż sobie wyjedna w bractwie majsterstwo. Artykuł czwarty. Na majsterstwo wstępujący list utściwego urodzenia i sztuki rzemiosła ma pokazać w bractwie y według uproszenia do skrzynki oddać wstępno,

prawo miejskie przyjąć, a rok y sześć niedziel, nie zasiadając z majstrami, młodszeństwo służyć. Artykuł piąty. Kunszt safian[n]icki ten jest umieć wszelki materiał sobie przysposobić, warstat swój y tabacharnie⁴ mieć porządną, zamszy, safiany, juchty, kurdybany⁵ y podeszwy wyprawiać, meszty, papucie⁶, buty żółte, czerwone y inne towary, z rzemiosła safian[n]ickiego wychodzące, wyrabiać. Artykuł szósty. Majster jeden na mieście⁷ szkur hurtowych nad dwadzieścia sobie kupić więcej nie powinien, ale bractwo, stargowawszy, ma podzielić wszystkich majstrów proporcjonalnie. Artykuł siódmy. Majster występny w ku[n]szcie lub w brackich artykułach, albo przy kongresach publicznych y brackich, któryby rękę podniósł na drugiego, albo słówkiem tknął honoru drugiego, podpada winom y karom brackim. Artykuł ósmy. Nie należący do bractwa, gdy s[z]kury do wyprawy daje, ma się umówić z bractwem y od każdej szkury po groszu oddać, a bractwo rozda między majstrów, k[t]órzy także po groszu dadzą od każdej szkury. Artykuł dziewiąty. Ci zaś wszyscy, co nie należą do katalogu brackiego safian[n]ickiego, // wszelkiej nacji, religii y kondycji ludzie obci y obywatele mohylowscy, mianowicie żydzi y szewcy, aby nie przeszkadzali w kupnie szkur kóz, capów, baranów po gruncie mohylowskim y żeby też safiany skompia⁸ nie wyprawiali, ani na warsta[ta]ch swoich czeladź safian[n]icką sadzili, ani tabacharnie mieli, ani z naszemi majstrami spółkę mieli, ani buty żółte y czerwone robili, ani przedawali pod konfiskiem y utratą wszystkiego połowy na zamek mohylowski, a połowy na bractwo. Artykuł dziesiąty. Te bractwo safian[n]ickie nie ma dependować od żadnej zwierzchności zamkowej, ani urzędowej, ani od innych cechów, ale i owszem zamek ma przydać pomoc do exekucji. Artykuł jedynasty. Elekcja dwuroczną dwóch starszych braci, to jest starostów, odprawia się przed festem Ś[więtego] Grzegorza, przypadającym w czwartą niedzielę po świątkach Zesłania Ducha Ś[więtego], w ten sposób. Wszyscy bracia obesłani po wysłuchanej wotywie brackiej zasiadają w kruchcie⁹ kościelnym w obecności j[ego] m[ości] xiędza proboszcza u skrzynki brackiej, na stoliku otworzonej, gdzie przeszłoroczni starostowie po uczynionej kalkulacji zwierzchności swojej tam urzędy swoje składają, potym wszyscy bracia albo przeszłorocznych starostów utwierdzają, albo, przez kryski wotując, nowych obierają, a j[ego] m[ości] xiędz proboszcz, władzą swoją onych aprobując, elekcją podpisuje, xięgi dziejów brackich, rejestra perceptowe y expensowe likwiduje, a jeżeli uszczerbek w skrzynce znajduje się, wszystek popełnić mają starostowie ze swojej strony, a ta skrzynka będzie zamknięta na zamek y na kłudki, na bezpiecznym miejscu lokowana u starszego starosty, klucz jeden będzie w młodszego starosty, a drugi u pierwszego z braci. W tej skrzynce konserwują się te artykuły, xięgi dziejów brackich, rejestra, summy, fundusze brackie y zastawy, które we dwoje waloru mają bydyż summ poczynionych y to nie fanty żadne, ale złoto, srebro y klejnoty, same summy zaś nie mogą // bydyż dane obcemu, tylko samym braciom na interes od sta po zł[oty]ch ośm do roku, y żaden grosz bracki expensowany nie może bydyż na inne żadne miejskie potrzeby, ale szczególnie na samą chwałę Boską y ozdobę kościoła mohylowskiego według dyspozycji j[ego] m[ości] xiędza proboszcza, któremu ma, co weźmie, cztery mszy kwartalnie płacić bractwo, a jak się zapomoże, tedy dwie mszy każdego tygodnia aby się w tym kościele odprawiali, jedna za żyjących, a druga za zmarłych braci fun-

dować będą do Ś[więtego] Grzegorza ołtarza wiecznymi czasy. Uczynki zaś pobożne y powinności brackie są te: każdy, wpisany do bractwa tego, ma odmawiać jeden Pacierz, Zdrowaś, Chwała Ojcu, Wierzę w Boga, a coczwartku pięć razy Ojczenasz, Zdrowaś, Chwała Ojcu y Wierzę, jedno na intencją kościoła świętego katolickiego, tudzież, aby Bóg za przyczyno Grzegorza Ś[więtego] w zasługach pięciu ran Pana Jezusowych podwyższył kościół y wiarę katolicką, schyzmy y herezją wykorzenił, a zgodę między pany, miłość między chrześciany, dziedzicznemu miasta tego państwu szczęśliwe panowanie y bractwa tego pomnożenie darować raczył, każdy brat co roku odda sprawiedliwej swojej pracy do skrzynki po złotemu na chwałę Boską y każdy swoje świce w domu mieć będzie, z którą znajdować się powinien na procesjach y pogrzebach brackich, fest Świętego Grzegorza z procesjami, kazaniami solenizować, ołtarz swój ozdobnie w aparatach, ochędostwie y święta prowidować, przez co skrynię jedną w kościele bracką będą mieli ze wszystkim porządkiem swoim, chorych braci nawiedzać, smutnych cieszyć, nędznych ratować, niebezpiecznie słabych y konających donosić xięży, aby onych świętymi sakramentami y porządkiem katolickim opatrzili, jeżeli zaś bardzo ubogi umarł, bracia należyty pogrzeb onemu sprawią y pierwszą spowiedź y komunią świętą za dusze onego ofiarować y innemi pobożnemi uczynkami ratować je powinni. Te zaś // wszystkie artykuły, pobożne uczynki y powinności brackie aby przy porządku swoim potomnie zostawały y na większą chwałę Boską przy kościele ormiańskim pomnażały się, j[lego] m[ości] xiędzu proboszczowi swemu jako należytemu rządcy naszemu, teraz y potomnie w Mohyłowie zostającemu, poddajemy. *Datum* w Mohyłowie roku Pańskiego tysięcznego siedmsetnego czterdziestego piątego dnia dwudziestego piątego *aprilis* obywatele mohyłowscy, ormianie safian[n]icy Manug Donikiewicz, Awedyk Bogdanowicz, Grzegorz Gietroni.

Te bractwo postanowić pozwalam, ale innej [nacji] do niego pociągać nie powinien, od skompj płacić nie powinni, chyba kiedy karawuszem albo wozem wiezie, to za przewóz. Kozy, kozły różne pozwalam na robienie szkur, ale mięsa przedawać nie powinni, tylko na swoje potrzebę obracać. Dnia czternastego maja tyśiąc siedmset czterdziestego piątego w Mohyłowie. Franciszek Salezy Potocki, w[o]jewoda k[i]jowski. *Locus sigilli in cera rubra*. Z tymże samym dopisem aprobuję. *Datum* dwudziestego siódmego julii tyśiąc siedmset ósmdziesiątego w Mohyłowie. Stanisław Szczęsny Potocki, ch[oraży] w[ielki] k[oronny]. Mieliby zaś mięso rżnać y kozły przedawać, tedy karani surowo za to bydź mają, a jeżeliby to za wiadomością y pozwoleniem starszych to czynili, tedy prawo bractwa utraci. Stanisław Szczęsny Potocki, ch[oraży] w[ielki] k[oronny].

¹⁰-*Post cujus juris ad akta officii praesentis ingrossationem orygina-le[m] ejusdem eidem offerenti praevia cancellariae praesentis quietatione est restitutum. Ex act[is] cas[trensibus] capit[anealibus] lat[icoviensibus] extradit Żurakowski, legi Sielecki¹⁰.*

Czytałem z oryginałem, świadczę Jan Sawicki. Po którym do akt podaniu oryginał przynoszący na powrót do siebie odebrał, z odebranego urząd kancelarią zakwitował y // podpisał się. Kajetan Topał.

^{1- -1} Діялося в замку Летичівському у вівторок після дня 27 травня 1783 року. ^{2- -2} До уряду й актів теперішніх гродських старостинських летичівських, з'явившись особисто, шляхетний Гжегож Шишковський подав уряду теперішньому для вписання надання пунктів встановлення сап'яницького цеху Львова, зроблене 1620 року, і для поширення на місто Могилів у 1745 році дня 25 квітня прийняте, руками мешканців підписане, ясновельможним Францишеком Салезієм Потоцьким затверджене, печаткою скріплене, згодом ясновельможним Станіславом Потоцьким, на той час руським воєводою і дідичем міста Могилева, погоджене для подальшого тривання. В ім'я Господа. ³ Так у документі. ⁴ Табахарня — спеціальна гарбарня, у якій виготовляли сап'яни. ⁵ Кордобан — особливо оброблена козяча шкіра, яка отримала назву від іспанського міста Кордови. ⁶ Папуці (молд.) — капці. ⁷ Так у документі. ⁸ Скупція звичайна — куц родини сумахових, з деревини якого отримують барвник для фарбування сап'янових шкір у жовтий, помаранчевий і коричневий кольори. ⁹ В оригіналі стоїть truchcie. ^{10- -10} Після внесення до актів даного уряду цього документа його ж оригінал тому ж пред'явникові, після попереднього поквитування у даній канцелярії, повернуто. З актів гродських старостинських летичівських видав Жураковський, прочитав Селецький.

№ 3

24 травня 1751 р.— Право (статут) Юзефа Росцішевського цехові шевців містечка Уладівки

Oblata prawa od j[asnie] w[ielmożnego] Rościszewskiego, ł[owczego] b[rzeskiego] k[ujawskiego], cechowi uładowskiemu nadanego.

Roku tysiąc ośmset siódmego miesiąca stycznia dwudziestego trzeciego dnia.

Przed urzędem y aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Winnickiego y przede mną, Janem Kozakiewiczem, regentem akt tychże, stawiać się osobiście pracowity Jawdokim Fedorow syn Cechmistrz, tę kopią prawa, od j[asnie] w[ielmożnego] Józefa Kajetana Rościszewskiego, ł[owczego] b[rzeskiego] k[ujawskiego], cechowi szewskiemu uładowskiemu w roku tysiąc siedmset pięćdziesiąt pierwszym nadanego y służącego, ręką własną przy pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej, podpisanego, z oryginałem na ordynarijnym papierze napisanego, na papier trzydziesto-kopijkowy przeniesionego, dla wpisania do xiąg ziemskich powiatu Winnickiego sposobem oblaty podał w tej istocie:

Józef Kajetan na Chodorkowie, Krzywym, Jaropowcach, Horbulowie, Jakuszyńcach y Uładowce Rościszewski, łowczy brzyski kujawski. Gdy za łaską Pana Boga y moim staraniem od dawnych czasów miasto Uładowka nazwane do zupełniejszej coraz przychodzi osiadłości z wioskami przyległemi po obwołanej przed lat kilku tu w Uładowce slobody, zebraniu się y pobudowaniu domów zajezdnych y różnych przez żydów, zgromadzonych y tu osiadłych, w czasie przyszłym osiadać mające, taż majątność Uładowka ze wsi na miasteczko zawodzi się, przez przybywanie różnej kondycji ludzi y osadzaniu rzemieślników, a chcąc do lepszej przyprowadzić perfekcji y porządku przyzwojtego po miasteczkach jako dziedzic miasteczka Uładowki y pan rzemieślnikom // kunsztu szewskiego zebrany szewcom pozwalam swój mieć cech w takowy sposób. Obieranie cechmistrza za wiadomością dworską y zwierzchnością zgodnemi głosami być ma. Któryby miał jednak [w] cech kunsztu szewskiego wstępować¹ się, dać ma złotych dwadzieścia y postawić poczesne całemu bractwu, który zaś brat przyjmie do nauki kunsztu tegoż chłopca y zapisze złoty jeden groszy pietnaście do skrzynki

brackiej odliczyć będzie powinien, od wyzwolenia od wyćwiczonego w rzemesle chłopca y przyjęcia na wyższy stołek do skrzynki złotych sześć dać ma y poczesne całemu cechu. Brat kunsztu szewskiego, mający syna, a chcąc go zaślubić z córką braci swoich, lubo z innej kondycji stanu, nie więcej tylko cech poprawić ma, za córką zaś poślubioną szewczykowi połowa cechu zjednana być powinna. Od przyjeżdżających szewców na jarmarki do Uładowki od każdego sprzedającego towar do skrzynki brackiej po groszy dwanaście brać należy. Nadwendrowany do miasta Uładowki przyszedłszy świec do młodszego szewca, ten iść z nim do cechmistrza ma // dla opowiedzenia się cechowi, a któryby wędrowany bez opowiedzenia się cechowi zaczął robić y ważył się, takowy podług upodobania braci winę dać powinien. Po wioskach, do klucza Uładowskiego należących, wędrowni szewcy, zarabiający, po funcie wosku do cechu dać mają. Bracia wszyszy kunsztu szewskiego czynsz według inwentarza, inne podatki, tak dworskie, jako y gromadzkie, dawać mają, tudzież szarwarki do uładowskiej grobli odbywać powinni, także ciż bracia kunsztu szewskiego świce cechowe y pochodnią każdy do cerkwi dać mają, a któryby z tych braci nie stał ze świecą podczas ewangelij y elewacyj, takowy do skrzynki groszy sześć dać powinien. Dla uwiadomienia całego cechu te prawo z podpisem ręki mojej przy zwykłej pieczęci wydaję dnia dwódziesiątego czwartego miesiąca maja tysiąc siedmset pięćdziesiąt pierwszego roku. U tego prawa, w oblatę wniesionego, przy pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej, podpis ręki takowy: J[ózef] K[ajetan] Rościszewski /locus sigilli/. Które prawo, jak się w sobie ma, co do słowa do xiąg niniejszych ziemskich powiatu Winnickiego jest zapisane.

ДАВіО, ф. 480, оп. 1, спр. 17, арк. 45 зв.—46 зв. Засвідчена копія.

¹ В оригіналі — в кирилиці.

№ 4

23 серпня 1751 р. М'ястківка.— Право (статут) князя Юзефа Любомирського цехові шевців містечка М'ястківки

We wtorek, to jest dnia osiemnastego miesiąca lutego tysiąc ósmset drugiego roku.

Prawa na ustanowienie cechu, przez j[asnie] o[świeconego] xięcia J[ózefa] Lubomirskiego szewcom miasteczka Mias[t]kowki danego, oblata.

Przed xiągami ziemskimi powiatu Mohylowskiego, stanowszy osobiście ur[odzony] Jan Zakrzewski, prawo na ustanowienie cechu, przez j[asnie] o[świeconego] xięcia J[ózefa] Lubomirskiego szewcom miasteczka Mias[t]kowki dane, w Mias[t]kowce dnia dwudziestego trzeciego augusti tysiąc siedmset pięćdziesiąt pierwszego roku // na pargaminie sporządzone i przy wyciśnieniu na laku czerwonym pieczęci podpisane, wraz z dopiskiem także w Miastkowce dnia pierwszego *septembris* tysiącznego siedmsetnego pięćdziesiątego drugiego roku przez komisarza tych dóbr Leona Świejkowskiego uczynione i podpisane, do akt tutejszych w sposób oblata podał, którego treść następująca:

Józef hrabia na Wiszniczu, Jarosławiu Lubomirski, Świętego Państwa Rzymskiego xiążę, kawaler Orderu Orła Białego i Ś[więtego] Huberta, pod-

stoli W[ielkiego] X[ięstwa] Lit[ewskiego], rotmistrz chorągwi pancерnej, generał-major, chef wojsk J[ego] K[rólewskiej] M[ości] i Rzeczy Pospolitej, na Łaboniu, Dąbrowie, Pawłowicy, Raszkowie *etc.* i Xięstwie Rzymskim dziedziczny pan. Na fundamencie zwyczaju i obrządków, każdemu miastu przyzwoitych, dają te prawo rzemieś[lnikom] kunsztu szewskiego w mieście Miastkowce, dobrach moich podniestrzańskich dziedzicznych leżącym, które przez naruszenia mieć chcą, zalecając wszelkiej zwierzchności, ode mnie w tychże dobrach postanowionej, osobliwie j[ego] mości] p[an]u komisarzowi memu, gubernatorowi, pisarzowi prowontowemu *etc.*, teraz y na potym będącym, *animadversio*¹, ażeby bez prepedycji wszelkiej ciż rzemieś[lnicy] magistrowie, obrawszy między sobą jednego i sposobnego człeka, na którego wszyscy, za cechmistrza pozwolą, we wszystkich radach swoich do niego się referowali. Cechmistrz zaś porządek należyty według artykułów prawa danego, to jest przychodzącym ze stron do miasta tego kunsztu rzemieś[lnikom] szewcom bez opowiedzi i ugody cechowej robić aby nie pozwalał, chtoby zaś chłopca chciał wpisać do cechu tego rzemiosła, tedy na kościół dać powinien wosku oko jedno, na cerkiew tyleż, do skrzynki cechowej złotych dwa, // cechmistrzowi groszy ośmnaście, a po zakączonej służbie ucznia któryby majster chciał swego wyzwolić, takowy powinien dać do skrzynki zł[otych] pięć, wosku do kościoła oko i cech uczęstować według możności. A którzy nie są wyzwoleni, to i ci powinni się wyzwolić. Któryby z czeladnika miał postąpić na majsterią lub ze strony przychodzący, tedy za one powinien zapłacić do skrzynki cechowej zł[oty]ch dwanaście, wosku do kościoła dać ok cztery, do cechu beczkę piwa i gorzałki garcy cztery i młodź służyć rok [i] niedziel sześć cechowi całemu powinna. Majstrowie zaś po wsiach i miasteczkach w kluczach moich, to jest Miastkowskim, Cekinowskim i Czeczelnickim, przyłączają się do tego prawa, dać mają do kościoła miastkowskiego corocznie po złotych dwa i wosku funtów dwa, mszy świętych śpiewanych według obligacji cechowej do roku mając cztery, za które j[ego] mości] x[iędzu] proboszczowi tutejszemu cech płacić powinien po złotych cztery, jako i świc funtowych do kościoła corocznie dać powinni sześć. Któryby zaś nie był posłuszny, w tym kunszcie zostający, cechowi i za cychą² nie chciał stanąć, takowy winy ma dać wosku do kościoła funtów trzy i do cerkwi tyleż, a to z klucza Cekinowskiego aż po skączonej w Cekinowce slobodzie, potym zaś wyż wyrażone powinności poty tylko do kościoła miastkowskiego odbywać bydź powinny, poki tak w Czeczelniku, jako i Cekinowce podobną kościół nie ufundują się. Skrzynka cechowa powinna bydź u cechmistrza starszego, a klucz u młodszego, dochody braterskie skrzynkowe i cechowe nie mają bydź czynione bez schodzki, która powinna bydź co kwartał, i rachunek z wszelkich percept cechowych i skrzynkowych komu będzie należało dawać mają. Sztychowego od postronnych przyjeżdżających z butami na jarmarek brać mają do cechu po groszy pietnaście i to tylko // podczas jarmarku postronni przedawać powinni, a na targach zabrania się pod wolnym zabranieniem na cech butów. Także i postronnych przywoznych szkur wyprawnych na targu bez opowiedzi cechowej kupować żaden nie powinien, a z pozwoleniem cechu każdy kupujący powinien dać do cechu po groszy cztery, podczas zaś jarmarku bez żadnej opłaty kupować i przedawać wolno. Chodaki postronnym podczas jarmarków tylko wolno przedawać, od których do cechu płacić powinni po groszy pietnaście, cechowym zaś takowe chodaki, tak podczas jarmarków,

targów i każdego czasu wolno przedawać bez żadnej przeszkody ni od kogo, ani opłacenia się. Który zaś syna ożeni lub córkę wyda, tedy cech ma ukątentować i puł magisterii zapłacić, a pół powinno być darowaną. Sprawy wszystkie, oprócz kryminalnych (które do dyspozycji zamkowej należą), sędzić się w cechu powinny, winy jednak na zamek zapisywać mają. Cechmistrz lub kto inny z braci cechowych zaleca się przy tym wszystkim rzemieślnikom, w tym cechu zostającym, a podczas uroczystości świąt z swemi świcami i chorągwiami na procesję stawali, tudzież dla bezpieczeństwa miasta każdy powinien mieć rusznicę, proch i kule, czego ma dojrzeć cechmistrz i obserwować ten porządek aby był zachowany, z której to strzelby podczas Rezurekcji, Bożego Ciała, Narodzenia Pańskiego na jutrzni ognia dawać według dyspozycji pasterza tutejszego powinni. A jeżeliby jakiego inkarcerata mianą wartować, nie mają, chibaby tego nagła była potrzeba. Tenże cech wyż wyrażony za zachowania dobrego porządku i obszernie danego ode mnie prawa uwalniam od wszelkich powinności i jakowych składek gromadzkich (prócz czynszu, dziesięciny wszelkiej skarbowej i podymnego podatku Rzeczypospolitej). Które to prawo i w nim opisane punkta dla tym większej wagi przy // zwykłej pieczęci ręką własną podpisuję. *Datum* w Miastkowce dnia dwudziestego trzeciego *augusti anno* tysiąc siedmset pięćdziesiąt pierwszego. Xiążę Józef Lubomirski, p[odstoli] l[itewski], g[enerał] m[ajor], r[otmistrz] c[horągwi] p[ancernej]. Miejsce pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej. Ten punkt co do innych kluczów i wsiów oraz mieszkających w nich szewców ściągający się, w tym prawie wyrażony, do dalszej woli samego j[asnie] o[świeconego] xięcia j[ego] m[ości] pana i dobrodzieja kasuję i tylko tym prawem samym szewcom, w Miastkowce mieszkającym, zaszczycać się pozwalam bez żadnego pociągania szewców, po wsiach mieszkających. *Datum* w Miastkowce dnia pierwszego *septembris* tysiąc siedmset pięćdziesiątego wtorego *anno*. Leon Świejkowski, komisarz. Czytałem z oryginałem, świadczę. Antoni Nawrocki. Który oryginał przynoszący na powrót do siebie odebrał, a z odebranego urząd y kancelarią zakwitował. Na to się podpisał Jan Zakrzewski.

ДАВіО, ф. 479, оп. 1, спр. 8, арк. 1366 зв.—1368 зв. Засвідчена копія.

¹ До відома. ² Ціха — цеховий знак.

№ 5

7 листопада 1755 р.— Право (статут) графа Йоахима Потоцького цехові ткачів міст Старої й Нової Мурафи

Oblata kopii punktów cechowi tkackiemu murafoskiemu dla spełniania i zachowania, przez j[asnie] w[ielmożnego] Joachima Potockiego, dziedzica miasta Murafy, dane¹.

Roku tysiąc ósmset dziewiątego miesiąca julii trzeciego dnia.

Przed urzędem y aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Jampolskiego gubernii Podolskiej y przede mną, Józefem Sawickim, *vice-regentem* ziemskim powiatu tegoż, stawiać się osobiście, ur[odzony] Stefan Danilewicz tę kopią punktów cechowi tkackiemu murafoskiemu dla spełnienia i zachowania się, przez j[asnie] w[ielmożnego] Joachima Potockiego, dziedzica, dane¹,

na papierze trzydziesto-kopijkowym spisane², dla zapisania do xiąg ziemskich powiatu Jampolskiego w oblatę podał w tej istocie:

Punkta, do obserwowania całemu cechowi kunsztu tkackiego wypisane y podane, według których sprawować się powinni, dnia siódmego nowembra tysiã siedmset pięćdziesiąt piątego. *Primo*. Brat kunsztu, należącego sesji tejże, przyszedłszy do miasta, powinien opowiedzi[e]ć się prawu świętemu, jako y p[an]om cechmistrzom według zwyczaju, jako y na wsiach, które należą do miast Nowej y Starej Marafy, a jeżeliby, przyszedłszy do miasta lub na wieś, porwał się z warstatem do chałuby (!) bez opowiedzi cechu, powinien być sądzony w sesji woskiem y grzywami według woli braterskiej. *Secundo*. Osobliwie, przyszedłszy brat kunsztu tego do miasta lub do wsi, a niewyzwolony porwał się do warstatu bez opowiedzi prawa świętego y sesji całej, sądzon[y] ma być woskiem, który ma dawać funtów dwa y grzywien złotych dwa do skrzyni, nieposłusznych ³*in duplo*⁻³ zapłacić, y tenże brat wyzwoliwszy się, traktując sesji, ma dać wódki garcy trzy i piwa garcy pięćdziesiąt, majsterią przebywający. *Tertio*. Ze wsiów magistrowie każdy według kwartałów na cały rok ma wydać według prawa świętego do skrzynki grzywien dwanaście y wosku funtów (!) jeden, nie razem tylko ma wydać, kwartał jeden na Wielkanoc pół funta, drugi na Boże Ciało pół funta y tych grzywien dwanaście. *Quarto*. Chłopca w przyjęciu do nauki rzemiosła każdy majster czyli za pieniądze lub na usługi powinien wydać wstąpnego od zapisania chłopca do skrzynki złotych dwa, wosku funtów dwa, trunki dla braci wódki kwart dwie, piwa konwi dwie *excepto*⁴ czeladzi czwicznej. Którzy na wysługi u majstrów zostają, ten dwa roki u majstra terminować powinien y wyzwolić się swoim kosztem. Który przy wyzwolinach wydać wosku funtów trzy, dla braci y bratowych wódki garcy dwa, piwa konwi cztery. Zaś czwiczanie za pieniądze, uczonej się rok jeden majstrowi za rzemiosło służyć y dać majstrowi dwa talery bite y swoim kosztem wyzwolić się, jako y w odzieniu swoim służyć powinien. *Quinto*. Chorągiew tegoż kunsztu poważnego podczas procesji powinna być pierwsza przed obrazem y wszystkie porządki: jarmo, mary, świcy porządne, jako w inszych miastach znajduje się. *Sexto*. Przychozący z inszych wsiów y z inszego państwa, przeszkadzający w robotach sesji całej, ma być karany serią⁵ y wolnym zaborem pod przypadkiem wszystkiego, któryby miał podkupy robić w mieście według prawa świętego. *Septimo*. Po elekcji magistratu całego powinna być elekcja złożona sesji całej, obierający p[an]ów cechmistrzów godnych, nie w czym nie podejrzanych, prawdziwych, którzy powinni juryment wykonać, jako się zawiera po innych miastach. *Octavo*. Jako się tym p[an]om cechmistrzom, aby pilnie przestrzegali w sesji braci każdy z nich swarów, mężobójstwa y inszych rozterków y sądzić sprawiedliwie, nie uwodząc się korupcjami żadnemi, uwodzającemi afektami, tak ubogiego, jako y bogatego, zważający na przysięgę swoją, którą poszlubili Panu Bogu, y owszem zaleca się p[an]om cechmistrzom w sądach swoich według prawa świętego nie sądzić razów krwawych i innych, nie należących do nich, tylko donieść sławetnemu magistratowi. *Nono*. Podczas jarmarku ciż panowie sesją nie mają zdzierać ludzi, płótno noszących, jako y kupców, będących na jarmarku, powinni od wozu u kupca wziąć ladeckiego⁶ grzywien dwanaście, od noszących płuciuen od arszynów dziesięciu powinni wziąć grosz jeden. Za które kwotę woski na świce y kwartalną mszą świętą rekwalną nając w każdym kwartał zaleca się onym. Joachim Potocki, j[asnie] w[ielmożny] b[ły] [?]

g[enerał] scheff poll[icii]⁷, m[iejsce] p[ieczeni], na laku czerwonym wyciśnionej. Po uczynionej cechu tego tkackiego rewizji y uczynionym z registrów percepty y expensy rachunku, obaczywszy wielki nieporządek, tylko pijaństwo samo, niniejszym przykazuję pisaniem, aby cechmistrz cechu tego nie ważył się żadnej na pijaństwo expensy czynić pod grzywnami na kościół y karą zamkową. Przykazuję surowo od dnia dzisiejszego, aby, zaczawszy w przyszłym tygodniu, zwyczajne, prawem j[aśnie] w[ielmożnego] pana y dobrodzieja przykazane w kościele w[ielebnych] o[jców] dominikanów cztery razy do roku sprawiać exekwie, światło na oltarz jeden piękne dawać powinni po świc parze jednej, tak aby dopaliwszy się pierwsze do połowy, drugie piękne nową całą stawiać mają, lampy swoje wkoło trunny przy exekwiach światło stawiać mają. Na cerkiew expensy żadnej czynić nie powinni. Te wszystkie punkta y prawem j[aśnie] w[ielmożnego] pana ustanowione pod grzywnami na kościół y karą dworską dopełniać mają. Co przykazawszy, ręką moją podpisuję. *Dat[um]* piętnastego lipca tysiąc siedmset siedmdziesiąt pierwszego roku. Jakób Majewski, d. r. k. Po wpisaniu których punktów w xięgę co do słowa oryginał onych podający na powrót odebrał.

ДАВіО, ф. 477, оп. 1, спр. 40, арк. 276 зв.—278. Засвідчена копія.

¹ Має бути даных. ² Має бути spisanych. ³⁻³ У подвійному розмірі. ⁴ Крім. ⁵ Серйозно, не на жарг. ⁶ Ladeckie (від lada — прилавок, торговий стіл) — вид грошового збору за торгівлю. ⁷ Йоахим Потоцький 1755 р. здобув звання генерала і був призначений комендантом (шефом) реґіменту драгунів.

№ 6

11 вересня 1757 р. Шаргород.— Постанова комісара Ф. Слешинського цехові шевців містечка Черніївців

Roku тисяч о́smset dwudziestego ósmego miesiąca stycznia dwudziestego dnia.

Przed urzędem i aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Jampolskiego gubernii Podolskiej i przede mną, Karolem Ligockim, regentem akt tych, stawiąc się osobiście, urodzony Jan Gołen, niniejszy dokument po przeniesieniu na papier rublowy, w aktach Sądu głównego gubernii Podolskiej departamentu drugiego oblatowany, dla wpisania do xiąg ziemskich powiatu Jampolskiego podał, który w tych wyrazach:

Na remonstrację w[ielebnego] j[lego] m[oś]ci xiędza Ignacego Lesiowskiego, kanonika katedralnego kamienieckiego, proboszcza czernijowieckiego, że kościół parochialny, w pomienionym miasteczku sytuowany, żadnego na światło lubo ma wieś, osobno na to wyznaczoną i na wszelką ¹-*pro dole ecclesiae ac sui sufficiencia*-¹ aplikowaną, z cechów, tamże znajdujących się, nie ma wspomnienia, domawia się przy tym, aby cechy, w tymże miasteczku znajdujące się, festom dorocznym asystowały w kościele. Z konsyderacji zaś, że to miasteczko tytułem tylko, a nie samą rzeczą nazwane, cechów uregulowanych niema, więc do usługi kościelnej cechów nie składając i od tej uwalniając obligacji, do dalszej woli i dyspozycji j[aśnie] o[świeconego] xięcia j[lego] m[oś]ci Stanisława hrabi na Wisznicy i Jarosławiu Lubomirskiego, podstolego koronnego, tychże dóbr dziedzica, pana i dobrodzieja, ²-*ex*

*vi*² komisu, mnie powierzonego (jeżeli cechy alias rzemieślnicy czernijowscy do kościoła szarogrodzkiego nie są aplikowane), naznaczam, aby do kościoła czernijowieckiego każdy rzemieślnik ³*ex persona sui*³ na światło do kościoła pomienionego czernijowskiego (⁴*intantum inquantum*⁴ dawniejszym cechem szarogrodzkim nie będzie z przeszkodą) na rok płacił od warstatu po tynfowi, których za wiadomością juryzdykcji dworu tamecznego, spisawszy registr, w[ielebny] j[ego] m[óść] xiądz proboszcz obrać ma jednego z tychże rzemieślników do wybierania i na komportowane składki kwity temuż od siebie dawać. *Pro secundo*. Ponieważ szewcy cechu szarogrodzkiego ⁵*ut allegatur*⁵, że od szewców, z strony na jarmarki przybywających, biorą do cechu sztychowe, więc że i w Czernijowcach podczas jarmarków z różnych stron bywają z butami szewcy, aby tamże wzajemnie sztychowe wybierane od przychodzących na jarmarek do Czernijowiec, które po groszy sześć od kramu biorąc, aby na światło do kościoła aplikowali, co jeżeli dawniejszym prawom i kontraktom nie przyniesie krzywdy i przeszkody (⁶*salva his conditionibus cassatione*⁶ niniejszego postanowienia) na te pożytki do kościoła czernijowskiego pozwalam i na to się ⁷*ex vi commisu*⁷, mnie powierzanego (jeżeli j[asnie] o[świeconego] xięcia j[ego] m[óści] dziedzica, pana i dobrodzieja, nastąpi aprobata), ręką własną przy pieczęci podpisuję. *Datum* w Szarogrodzie *die* jedynastego *septembris* *anno millesimo septingentesimo quinquagesimo septimo*. F. Sleszyński, kommisarz *m[anu] p[ropria]* (miejsce pieczęci). Roku tysiąc ośmset dwudziestego siódmego dnia dwudziestego miesiąca sierpnia. Niniejszy dokument, do xiąg Sądu głównego gubernii Podolskiej podany y w też xięgi pod numerem dwieście dziesiątym zapisany. Zaświadczam Ignacy Sadowski, akt regent. (Miejsce pieczęci) Sądu głównego na sucho wyciśnionej. Po wpisaniu którego to dokumentu co do słowa w księgi oryginał podajacemu zwrócony został.

ДАВіО, ф. 477, оп. 1, спр. 126, арк. 30—30 зв. Засвідчена копія на гербовому папері ціною 50 копійок.

1- -1 На користь церкви зі своїх прибутків. 2- -2 В силу, на підставі. 3- -3 Від себе. 4- -4 До такої міри. 5- -5 Як доведено. 6- -6 Із застереженням скасування положень. 7- -7 З огляду на обов'язок.

№ 7

14 липня 1784 р. Чечельник.— Право (статут) князя Юзефа Любомирського цехові шевців містечка Чечельника

N 1778. Prawa, przez j[asnie] o[świeconego] xięcia Józefa Lubomirskiego miasteczkowi Czczelnikowi nadanego, oblata.

Do Sądu Jego Imperatorskiej Mości i xiąg ziemskich powiatu Kamienieckiego, przyszedszy osobiście urodz[ony] Dmytry Marcinkowski, podał do wpisania w też xięgi prawo, miasteczkowi Czczelnikowi od j[asnie] o[świeconego] xięcia Józefa Lubomirskiego nadane, w trześci następującej:

Józef hrabia na Wiszniczu, Jarosławiu, // Świętego Państwa Rzymskiego xiążę Lubomirski, wojewodzie kijowski, romanowski *etc.* starosta, w wojsku koronnym kawalerii narodowej rotmistrz, Orderu Świętego Stanisława kawaler, na dobrach Równym, Alexandrii, Czczelniku, Szawranii, Józef-

polu pan i dziedzic. Wiadomo czynię, komu o tym wiedzieć będzie należało, a mianowicie zwierzchności mojej czeczelnickiej, iż chcąc miasto moje Czeczelnik ku jak najlepszemu przyprowadzić porządku, nadaję niniejsze prawo moje cechowi kunsztu szewskiego na gospodarzy dwudziestu z cechmistrzem i młodszym, w mieście Czeczelniku mieszkających, którzy, obrawszy z pomiędzy jednego cechmistrza, w obradach cechowych posłuszni mu bydź mają, sprawy mniejsze pod jego rozsądzenie podawać, powiększe zaś, jakoto o pobiciu, zawdanie sińców lub ran, jako też o exces kryminalny, do zamkowej jurysdykcji referować się powinni. Chłopców, uczących się rzemiosła, powinien cechmistrz w registra cechowe wpisywać, a wpisywanych po wysłudze lat każdego, na wiele będzie wpisany, uwalniać czyli wyzwalać i w registr młodszych za kolegę przyjmować. Jeżeliby zaś jaki na slobodę z innych dóbr przyszedł, a cech onego przyjąć chciał, tedy jednego z pomiędzy siebie wyłączyć i do pańszczyzny obrócić, a tego nowozajszłego w cech wpisać mają, a to dla tego, aby się liczba cechu nie powiększała, jak do osób dwudziestu, chybaży z synów którego cechowego ożenił się jaki i chciał bydź gospodarzem, takowy od cechu nie ma bydź oddalonym. Chłopiec każdy, gdy się wyzwala, powinien do skarbu zapłacić złotych polskich sześć, dla cechu kupić trunku za złotych sześć i funt wosku dać na świce do bractwa. Cech zaś w święta uroczyste z chorągwiami powinien do kościoła na procesją chodzić, wosku do tegoż kościoła dwa razy na rok po ok dwie dawać i w dni zaduszne cerkwie za złotych siedm corocznie najmować. Szewce z państw cudzych na jarmarkach od butów pary grosz jeden sztychowego do cechu płacić powinni. Żydzi, w mieście Czeczelniku mieszkające i tym rzemiesłem bawiące się, dawać powinni każdy od siebie do kościoła wosku po funtów trzy. Ci więc rzemieślnicy, // których cechmistrz registrem do cechu wpisze i do zwierzchności zamkowej poda, wolni bydź mają od wszelkich robocizn prostych i pańszczyzny (prócz szarwarków po dni dwanaście na rok każdy odbyć powinien), ale czynsz generalny każdy podług swojej sytuacji opłacać powinni. Robota skarbowa, jaka się zdarzy, jakoto rymarzowi w pomoc do roboty chodzić, bez żadnej płaty robić mają. Na stróżę nocną do miasta do pilnowania od ognia w kolej z innymi cechami chodzić powinni lub rokowego stróża nająć. Ci zaś szewce, w mieście Czeczelniku i po slobodach mieszkające, którzy należeć do cechu nie będą, a rzemiosła robić zechcą, więc sztychowe, tak jak i cudzostronni, opłacać mają, jako też czeladzi więcej trzymać nie powinni, jak po jednemu, pod grzywnami, ani też odmawiać czeladzi od cechowych pod żadnym pretekstem nie powinni. Szewce, po wsiach w dobrach moich mieszkające, którzy sztychowego płacić nie będą, kołowego¹ na rok od każdego rzemieślnika po groszy piętnaście płacić do cechu powinni. Podczas prężnika wolni są cechowi miodu beczek dwie usycić i ten wyszynkować. Które prawo dla większej wagi i waloru ręką własną podpisuję. *Dat[um]* w Czeczelniku dnia czternastego *julii* tysiąc siedmset ośmdziesiąt czwartego *anno*. Do szewca skarbowego garnizonowego w pomoc do roboty chodzić nie powinni, tylko jeden, do garnizonu obrany i płatnie zgodzony, na rok bydź ma. ²*Datum ut supra*⁻² na oryginalu podpisany. Józef xiążę Lubomirski. Miejsce pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej.

ДАХМО, ф. 1, оп. 1, спр. 34, арк. 188 зв.—189 зв. Засвідчена копія.

¹ Складчину. ²- ⁻² Дано як вище.

№ 8

9 лютого 1802 р. Мурафа.— Постанова вельможного А. Будзинського від імени графа Фелікса Потоцького цехові шевців міста Нової Мурафи

Oblata kopii prawa w imieniu j[asnie] w[ielmożnego] Potockiego, s[taroscica] s[zczereckiego], dla cechu nowomurafowskiego danego.

Roku tysiąc ośmset dziewiątego miesiąca septembra dziewiątego dnia.

Przed urzędem y aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Jampolskiego gubernii Podolskiej y przede mną, Grzegorzem Hoszowskim, pisarzem ziemskim powiatu tegoż, stawiać się osobiście, urodzony Stefan Danilewicz, tę kopią prawa w imieniu j[asnie] w[ielmożnego] Felixa Potockiego, s[taroscica] s[zczereckiego], dla cechu szewskiego nowomurafowskiego danego, do xiąg ziemskich powiatu Jampolskiego w oblatę podał w tej istocie:

Z mocy, mnie powierzonej od j[asnie] w[ielmożnego] Felixa grafa Potockiego, dziedzica Murafy, y w jego imieniu, daję niniejszą prawo cechowi szewskiemu miasta Nowej Murafy, mocą którego tenże cech zapewnionym być ma, że do żadnej powinności nowej pociąganym od skarbu nie będzie, czynsz zwyczajny, taki sam, jak w roku przeszłym opłacali, y nadal opłacać będą po złotych dwadzieścia jeden od sznura, także szarwarki odbywać y kopy żać, to jest ciągły y pieszy kop dziesięć, a ten, co bez gruntu, kop pięć na zawołanie skarbu, z tą tylko różnicą, że już odtąd po groszy pietnaście za kopę rachowano y potrąconą będzie z czynszów, z tym warunkiem, iż gdyby pomimo wiadomości dworu śmiał który przyjąć ucznia z poddanego pańszczennego, że nie tylko ukaranym zostanie, ale nawet moc swoją prawa tracić powinno y występny w pańszczyznę sam obrócony będzie. *Datum* w Morafie dnia dziewiątego *februar[ii]* tysiąc ośmset drugiego *anno*. Budzyński. Miejsce pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej. Te prawo z mocy plenipotencji utwierdzam y w ciągu posesji mojej nad powinności opisane y opłatę wymagać od cechu szewskiego nie dozwolę. Dnia dziesiątego apr[yla] tysiąc ośmset trzeciego roku. S. Lipiński, *m[anu] p[ropria]*. Jako dziedzic dnia piątego stycznia tysiąc ośmset piątego roku Felix Potocki, *m[anu] p[ropria]*. Po wpisaniu której kopii prawa w xięgi co do słowa podający oryginał onej na powrót odebrał.

ДАВіО, ф. 477, оп. 1, спр. 40, арк. 364 зв.—365. Засвідчена копія.

№ 9

9 лютого 1802 р. Мурафа.— Постанова вельможного А. Будзинського від імени графа Фелікса Потоцького цехові ткачів міста Нової Мурафи

Oblata kopii dokumentu, od w[ielmożnego] Budzyńskiego w imieniu j[asnie] w[ielmożnego] Felixa graffa Potockiego cechowi tkackiemu miasta Murafy danego.

Roku tysiąc ośmset dziewiątego miesiąca julii trzeciego dnia.

Przed urzędem y aktami niniejszemi ziemskimi powiatu Jampolskiego gubernii Podolskiej y przede mną, Józefem Sawickim, *vice*-regentem ziemskim powiatu tegoż, stawiać się osobiście, ur[odzony] Stefan Danilewicz tę kopią dokumentu, od w[ielmożnego] Budzyńskiego w imieniu j[asnie] w[iel-

możnego] Felixa graffa Potockiego cechowi tkackiemu miasta Nowej // Murafy danego, wraz z aprobatą tego przez j[asnie] w[ielmożnego] Felixa Potockiego, dziedzica Murafy, na papierze trzydziestokopijkowym spisane, do xiąg ziemskich powiatu Jampolskiego w oblatę podał w tej istocie:

Z mocy, mnie powierzonej od j[asnie] w[ielmożnego] Felixa grafa Potockiego, dziedzica Murafy, po jego imieniu daję niniejszą prawo cechowi tkackiemu miasta Nowej Murafy, mocą którego tenże cech zapewnionym bydź ma, że do żadnej powinności nowej pociągnionym od ckarbu nie będzie, czynsz zwyczajny, taki sam, jak w roku przeszłym opłacali, i nadal opłacać będą po złotych dwadzieścia jeden od sznura, także szarwarki odbywać y kopy żać, to jest ciągły i pieszy kop dziesięć, a co bez gruntu kop pięć, na zawołanie skarbu pułsetki robić, z tą tylką różnicą, że już odtąd po groszy piętnaście za kopę rachowaną, od pułsetka jednego powinnego po złotych trzy, nad powinnego po złotych sześć potrąconą będzie z czynszów, z tym warunkiem, iż gdyby pomimo wiadomości dworu śmiał który przyjąć ucznia z poddanego pańszczyznianego, że nie tylko ukaranym zostanie, ale nawet moc swoje prawo tracić powinno y występny sam w pańszczyznę obrócony będzie. *Datum* w Murafie dnia dziewiątego februarii tysiąc ośmset drugiego roku. A. Budzyński. /*L[ocus] s[igilli] in cera rubra*. Dnia piątego stycznia tysiąc ośmset piątego potwierdzam. Felix Potocki, miejsce pieczęci, na laku czerwonym wyciśnionej, dziedzic Nowej Murafy. Po wpisaniu którego dokumentu w xięgę co do słowa oryginał onego podający na powrót odebrał.

ДАВіО, ф. 477, оп. 1, спр.40, арк. 276—276 зв. Засвідчена копія.

Oleksandr PETRENKO

**GUILD STATUTES IN TOWNS OF EASTERN PODILLIA
IN THE 18TH CENTURY**

The author studies nine statutes of craft guilds (shoemakers and weavers) in the town of eastern Podillia in the 18th century: Mohyliv, Myastkivka, Nova and Stara Murafa, Uladivka, Cherniyivtsi and Chechelnyk, which have been first introduced into academic circulation. Attention is focused on the ethnic and confessional affiliation of guild members, the archaic features of the guild organization, which preserved protectionism, eliminated free competition, and maintained the complete dependence of Christian guilds on the lordly economy.